

Raymund Netzhhammer, *Din România. Incursiuni prin această țară și istoria ei*, Vol. I, 400 pagini, 103 ilustrații în text, 1 hartă în anexă; Vol. II, 320 pagini, 115 ilustrații în text, Editura Humanitas, București, 2010.

Fiind adesea întrebat de locuitorii satelor în care efectua cercetări arheologice, de ce face acele investigații, profesorul Radu Popa obișnuia să răspundă invariabil: „din simplă curiozitate științifică...” Aveam să înțeleg atunci destul de repede că prima condiție a unei întreprinderi constructive de orice fel este curiozitatea umană, pasiunea, interesul pentru ceea ce ne înconjoară și că lipsa interesului, indiferența și delăsarea sunt porți deschise uitării, degradării și decăderii. Lecturând volumele redactate cu mulți ani în urmă de Raymund Netzhhammer în limba germană și oferite în sfârșit și cititorilor români, prin efortul de traducere al domnului profesor Gheorghe Guțu, cititorul este copleșit de interesul și de afecțiunea profundă pe care autorul le nutrește pentru România, încă neîntregită dar aflată în plin proces de consolidare și afirmare în rândul statelor moderne europene, de curiozitatea nemărginită ce îl urmărește permanent în călătoriile de „explorare a unei lumi diferite”, de descoperire a țării ce i se dezvăluia ca o carte deschisă și prea puțin citită.

Desigur, curiozitatea călugărului benedictin din vechea și faimoasa mănăstire Maria-Einsiedeln, Raymund Netzhhammer (1862-1945), devenit arhiepiscop romano-catolic de București (1905-1924), era susținută de o amplă cultură generală, de o erudiție rar întâlnită, bazată pe studii temeinice, felurite și destul de neașteptate pentru un călugăr: matematică, topografie, cartografie istorică, geografie, meteorologie și geodezie, istorie, arheologie, numismatică, arhitectură și istoria artelor dar și biologie și medicină. Bazată pe o atât de solidă temelie științifică, construcția tabloului României și a societății românești din primii ani ai secolului al XX-lea, nu poate să fie decât grandioasă. Dacă în perioada redactării și a primei publicări a cărții în limba germană (1909), aceasta se prezenta ca o lucrare reportaj, un minuțios jurnal de călătorie înțesat cu pertinente informații științifice și în același timp o excelentă carte de vizită a tânărului stat modern român, încă prea puțin cunoscut în Occident, astăzi aceeași lucrare poate fi privită ca un document istoric, temeinic documentat și de mare valoare pentru cei ce se apleacă asupra studiului istoriei moderne a României. Obiectivitatea cu care sunt zugrăvite în cuvinte impresiile abilului observator, este probată de fotografiile înregistrate de aparatul său de fotografiat, numit cu gingășie „Kodakul meu”, ce îl însoțește pretutindeni și surprinde imagini document. Astfel istoricul de astăzi poate avea o imagine complexă și corectă a unor sate, târguri sau orașe, monumente sau amenajări edilitare sau industriale, parțial sau integral dispărute sau radical schimbate în ultimul secol. În același fel etnologul de astăzi poate să își facă o imagine asupra vestimentației, a locuinței, a mijloacelor de transport, a modului de viață și a ocupațiilor, obiceiurilor sau tradițiilor de la începutul secolului trecut. Cu aceeași pasiune sunt observate și descrise comunitățile și satele germanilor dobrogeni, astăzi dispărute, obiceiurile și viața cotidiană a Țiganilor zilieri de pe un șantier de construcții din București,

portul multicolor al rușilor lipoveni, minaretele așezărilor turcești din Dobrogea și viața plutașilor de pe Bistrița. Nu scapă atenției nici problematica socială destul de acută în vremea călătoriilor, când urmele răscoalei țărănești de la 1907 sunt încă vizibile.

Un loc aparte în topografia lucrării îl ocupă viața spirituală, monahismul ortodox românesc și splendidele mănăstiri, care pentru călugărul benedictin prezintă un interes profund și firesc. Din Oltenia și până în Moldova, Netzhhammer vizitează și descrie cele mai importante așezăminte monahale și cele mai frumoase ctitorii voievodale, de la cele mai vechi până la încă nefinalizata biserică mausoleu a familiei Brătianu de la Florica; parcurge poteci de munte spre cele mai izolate sihăstirii, savurează frumusețile naturii, conversațiile cu confrății săi călugări dar și cu oamenii locului, venerează icoanele frumos ferecate, picturile murale, vechile odoare bisericești și cărțile liturgice. Pretutindeni este interesat de vechi inscripții și de descoperiri monetare antice pe care le analizează, le descrie și le interpretează.

Centrul de greutate al lucrării cade în acest fel, pe descrierea monumentelor arheologice, istorice și de cultură, pe care le caută și le vizitează bine documentat, înarmat cu informație de ultimă oră și ghidat de mari personalități ale vieții culturale și științifice. În acest sens, Dobrogea cu marile sale situri arheologice, cu diversitatea sa etnică și culturală reprezintă pentru Netzhhammer o imensă provocare. Spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră, teritoriul intrat cel mai curând în componența tânărului stat român, păstrează evident în vremea lui Netzhhammer un aer oriental, levantin, ce aduce cu sine o fascinație aparte pentru călugărul venit din Occidentul Europei. Cutreierând Dobrogea în lung și în lat, cu trenul pe noua cale ferată, cu căruța pe drumuri prăfuite sau pe ape cu „moderne” șalupe cu aburi, aparatul de fotografiat și pana neobosită a călătorului rețin în egală măsură minunate peisaje, localități, frumuseți ale naturii și monumente istorice și de cultură. Realitățile demografice și culturale de la începutul secolului XX sunt cu totul altele, iar descrierea lor amănunțită aduce spre cititorul de astăzi informații neprețuite. Cât de diferită este astăzi imaginea localității Mihail Kogălniceanu, odinioară Caramuratul pe care îl descrie Netzhhammer, cu puternica sa comunitate de țărani germani pe care îi apreciază pentru modul în care au știut să păstreze tradițiile și credința strămoșilor, plecați în secolul al XVIII-lea din Alsacia, Baden și Würtemberg! Imaginea bisericii pe atunci nou construite din Caramurat, descrierea gospodăriilor vizitate în Mangea-Punar (astăzi Costinești, jud. Constanța), Culelia/Colilia (sat dispărut, în apropiere de Cogea, jud. Constanța) sau Malcoci (jud. Tulcea), ne apar astăzi ca adevărate documente istorice ale unei lumi de mult dispărute sub tăvălugul unor nedrepte și nechibzuite intervenții politice.

Vizitând Constanța, înarmat ca de obicei cu documente, constată cât de mult s-a schimbat „metropola Pontului”, căci conform unui raport adresat congregației De Propaganda Fide de către episcopul catolic de Nicopolis în anul 1659, „populația Constanței se compunea din 2000 de bulgari, greci și români și din 6000 de turci”. Dezvoltarea explozivă a orașului și a portului a însemnat însă și distrugerea unor vestigii antice, aspect ce nu a scăpat neobservat. Este remarcat efortul de cercetare arheologică întreprins în 1890 de Grigore Tocilescu și bogăția

materialului arheologic recuperat cu acel prilej, dar se constată în același timp că „dacă s-ar fi putut împiedica deturnarea și împrăștierea tuturor obiectelor descoperite pe teritoriul Constanței precum monede, inscripții, sculpturi și fragmente arhitectonice, orașul ar fi posedat astăzi unul dintre cele mai interesante muzee de antichități”. Cât privește aspectul orașului, eruditul călător însoțit de scrierile unor călători străini antemergători, constată cu regret că „nimic nu mai amintește de măreția din Antichitate. Vechile ziduri, pavajul, pietrele și dalele străzilor romane, pe care englezul Spratt spune că le-a mai văzut în deceniul al cincilea al secolului trecut (XIX), au dispărut și au fost dislocate. Dacă nu mi-ar fi desenat domnul inginer Polonic o schiță a Constanței, atunci nici n-aș fi știut măcar pe unde se îndreptau spre oraș valurile lui Traian și diversele drumuri antice”. Concluzionând, Raymund Netzhhammer așterne pe hârtie o frază pe care mă simt dator din nou să o citez, pentru că este la fel de actuală astăzi ca în 1909; „Chiar dacă acum ne bucurăm de avântul modern al acestui oraș portuar și de traficul internațional de aici, i-am fi dorit totuși să-și fi tratat cu mai multă evlavie comorile sale antice și să fi determinat o mai bună păstrare a acestora în anii anteriori. Aceasta n-ar fi făcut decât să sporească renumele și măreția orașului”.

Dobrogea este însă și locul în care eruditul teolog poate reconstitui cu ochii minții și cu ajutorul unor documentații științifice riguroase, puse la dispoziție de pionieri ai arheologiei românești precum Grigore Tocilescu sau Pamfil Polonic, impunătoarele edificii de cult paleocreștine pe care le corelează cu informațiile păstrate despre viețile martirilor dobrogeni. Situri precum Adamclisi, pe care îl numește „Pompeiul românesc”, Axiopolis, Troesmis, Tomis, Callatis, Ostrov, sunt vizitate cu multă evlavie și sete de cunoaștere, și se deplânge situația deplorabilă în care se găsesc unele vestigii arheologice, cum ar fi cele de la Slava Rusă sau modul în care sunt spoliolate sau chiar demantelate monumente antice pentru exploatarea materialului de construcție, ca la Casapchioi (astăzi Sinoe, jud. Constanța), unde meșteri pietrari italieni foloseau „pietre albe și cioplite” spunând că „au fost aduse din baltă”, adică de la Histria. Ce păcat că s-a schimbat atât de puțin această situație până în zilele noastre!.. Dealtfel Netzhhammer este departe de a relata doar aspectele frumoase ale călătoriilor sale. Nu ezită să își arate indignarea față de aspectul respingător al cârciumilor din Slava Rusă și față de mușterii acestora, care „se îmbătaseră pe jumătate încă de dimineața”, față de lipsa de punctualitate și politețe a vizitiului turc din Cernavodă sau față de aspectul exterior deplorabil al unui bordei țărănesc din Moldova, care „nu i-ar face cinste nici chiar Africii”. Nu scapă neobservat nici hățișul birocratic de care se lovește la Primăria Capitalei sau la Ministerul Cultelor, în anul 1909, când pornește demersul constructiv al bisericii Sfântul Vasile, ctitoria sa de pe strada Polonă. La minister, după ce documentația completă a fost depusă corect, „funcționarii dădură de înțeles că aveau de gând să facă greutăți” dar după o întrevedere cu ministrul Spiru Haret, autorizația dorită este obținută imediat... Cât de puțin se schimbă anumite lucruri în decursul unui secol și a mai multor regimuri politice!

Trecând însă peste aceste remarci critice, volumele scot în evidență progresele senzaționale pe care țara le-a făcut în scurtul interval trecut de la

câștigarea independenței. Construcția de căi ferate, podul de la Cernavodă, amenajările portuare de la Constanța, exploatarea petroliere din Valea Prahovei, ca și noile instituții, precum Institutul de Topografie și Cartografie sau Serviciul Meteorologic din România, sunt prezentate ca pietre unghiulare ale modernizării României. Desigur, de-a lungul ambelor volume și din varii relatări, răzbate spre cititor marea admirație pe care autorul o nutrește față de regele Carol I, atitudine ce ar putea să pară subiectivă și ușor exagerată, dar care – în opinia noastră – poate fi văzută ca o compensare firească și benefică pentru cititorul de astăzi, la atitudinea adesea nedreaptă și denigratoare a istoriografiei noastre din a doua jumătate a secolului al XX-lea față de Casa Regală a României.

Prezentarea acestor cărți ar putea să se întindă mult prea mult, pentru că practic pe fiecare pagină pot fi descoperite aspecte demne de menționat și de comentat. Dar concluzionând, am putea spune că volumele prezentate reprezintă o lectură pe cât de utilă pe atât de plăcută. Cititorul este transpus într-o lume dispărută, ce este readusă la viață de pana uneia dintre cele mai mari personalități ale începutului de secol XX, un personaj ce a îndrăgit România și pe oamenii săi ca un păstor bun, ca un părinte ce își iubește familia prea mult pentru a nu vedea și aspectele negative, dar care, în același timp, a știut mereu să aprecieze și să-i valorifice excepționalul potențial.

Zeno Karl PINTER*

* Zeno Karl Pinter: Universitatea „Lucian Blaga”, B-dul Victoriei, nr. 5-7, Sibiu, 550024.